

Leven in de **Vinex-wijk**

Veel Vinex-wijken kennen een discrepantie tussen wat de professionals ontwierpen en bedoelden en wat de bewoners dagelijks ervaren. Vier in 2008 verschenen boeken gaan over dit fenomeen Theo Baart: *Eiland 7. Berichten uit de nieuwbouwwijk*, NAI uitgevers; Jelte Boeijenga en Jeroen Mensink: *Vinex Atlas*, Uitgeverij 010; Tineke Lupi: *Buiten wonen in de stad. De 'maakbaarheid' van IJburg*, Aksant; Ton Schaap: *Amsterdam*, Uitgeverij 010.

door **Lodewijk Brunt**

Wie 'Vinex' intikt, heeft binnen een tel driehonderdduizend hits. Het woord is ingeburgerd, hoewel het komt van een dor, ambtelijk stuk. In 1988 verscheen de vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening en Vinex komt van een latere aanvulling: Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening Extra. Door deze nota is een omslag in het Nederlandse ruimtelijke beleid teweeggebracht. Decennia lang had men van hogerhand getracht de bevolking evenwichtig over de beschikbare ruimte te spreiden

– ook om de groei van de grote steden in Nederland af te remmen. Na de vierde nota werden groeikernen aangewezen rond stedelijke knooppunten, het ging niet meer om gelijkheid, maar om verscheidenheid. Daarbij speelden ook milieuoverwegingen een rol: door uitbreidingswijken in stedelijke gebieden te concentreren kon het ongebreidelde autoverkeer worden ingekrompen – mensen zouden in hun 'Vinex-wijk' immers dichtbij alle voorzieningen wonen. Vinex-wijk staat voor saaiheid,

eentonigheid, provincialisme.

Over Vinex-wijken zijn bibliotheken volgeschreven, maar zelden kom je publicaties tegen die het ambtelijke of politieke niveau overstijgen. In het afgelopen jaar verschenen er een paar serieuze studies, vanuit verschillend perspectief. Van een aantal bestaande Vinex-wijken hebben we nu gedetailleerde gegevens en ook hebben we beter zicht gekregen op het Vinex-verschijnsel als geheel in Nederland. En dat is interessanter dan de vooroordelen suggereren.

Stedelijk adres op 22,4 meter

Automobiliteit

Wie een globaal overzicht nodig had moest zich tot voor kort beperken tot handige, maar beperkte gidsjes. Zoals *Via Vinex*, dat een paar jaar geleden verscheen bij Episode

IJburg: parkeerplek

Publishers te Rotterdam. Er staan mooie foto's in en enkele aardige impressies van het leven in Vinex-wijken. Ook een handig lijstje met elementaire gegevens. De fraaie *Vinex Atlas* die eind vorig jaar verscheen, samengesteld door Jelte Boeijenga en Jeroen Mensink, maakt zulke boekjes misschien overbodig. De opsomming van Vinex-wijken is uitputtend en van iedere wijk is een korte beschrijving, luchtfoto, plattegrond en lijst van kenmerken opgenomen: je kunt in één oogopslag het totale aantal huizen zien, de dichtheid per hectare en de verdeling naar alleenstaande woningen, twee-onder-een-kaphuizen, rijtjeswoningen en appartementen. Monnikenwerk. De samenstellers bespreken in hun inleiding het Nederlandse ordeningsbeleid en behandelen de verwarring rond het begrip Vinex. Hard nodig, want ondanks de bekendheid van het begrip lijkt iedereen er iets anders onder te verstaan.

Boeijenga en Mensink gaan kritiek niet uit de weg. Ze signaleren bijvoorbeeld de primitieve opvattingen over het autoverkeer. In de meeste wijken ging men uit van een of anderhalve parkeerplaats per woning. De 'automobiliteit' moest nu eenmaal worden teruggedrongen in het kader van het milieubeleid. Een tragische vergissing. Parkeerterruimte vormt bijna overal een knelpunt en is een bron van grimmige conflicten. Er moeten voortdurend nieuwe parkeerplekken worden gerealiseerd, wat ten koste gaat van het stedenbouwkundige ontwerp en de groenvoorzieningen. Menige bewoner heeft zijn voortuin opgeofferd aan de heilige koe. Tineke Lupi, schrijfster van *Buiten*

wonen in de stad – de dissertatie over IJburg, die ze onlangs met succes verdedigde aan de Universiteit van Amsterdam – merkt over deze situatie het volgende op: 'De gehechtheid aan de auto is groot en de bewoners zijn weinig gelegen aan de autoluwe opzet voor IJburg. Zo waren de problemen met parkeren in de oude wijken van Amsterdam een belangrijke reden om daar weg te gaan. Een enkeling zegt zelfs voor IJburg gekozen te hebben vanwege betere parkeermogelijkheden.' Gevolg van de rigide parkeernorm in deze Amsterdamse Vinex-wijk, aldus de jonge geleerde: 'irritatie'.

Veilige haven

Het globale perspectief van de Atlas kan door individuele case studies als die van Lupi en anderen uitstekend worden aangevuld. De fotograaf Theo Baart verhuisde in 2003 vanuit de Bijlmer naar Eiland 7, on-

Eiland 7: schuurtje

derdeel van de Vinex-wijk Floriande in de Haarlemmermeer. Hij zocht rust en veiligheid, maar ook ruimte: hij ging samenwonen met zijn vriendin; ze brachten ieder twee kinderen in. 'We werden een zespersoonshuishouden,' noteert Baart in zijn *Berichten uit de nieuwbouwwijk*, 'twee volwassenen, waarvan één thuis werkt, en vier pubers met behoefte aan privacy. Waar vind je de ruimte waarin zo'n constellatie kan wonen en werken? In de Nederlandse nieuwbouwwijk. In zo'n wijk buiten de stad, met zijn "tweekappers", "half vrijstaande herenwoningen" en "grondgebonden woningen". De veilige haven voor de middenklasse'.

Baart heeft bijgehouden hoe de wijk is ontstaan, en heeft zich zelfs verdiept in het aardappelbedrijf van de gebroeders Könst die in de jaren negentig de grond aan de projectontwikkelaars verkochten. Waar nu

de woning staat van Baart en zijn vriendin, werden ooit succesvolle pootaardappelrassen ontwikkeld: de Arka, Concorde, Wilja, Cornado en nog veel meer. De schrijver heeft zich ook laten voorrekenen hoe de gemeente de Vinex-wijken van de grond heeft gekregen. Er werden in tien jaar 13.000 woningen gebouwd en door zuinig beleid en slim te boekhouden wist Hoofddorp op iedere woning zo'n 3000 euro winst te boeken, bij elkaar veertig miljoen. Het spreekt vanzelf dat Baart ook van zijn eigen huis het 'kostenplaatje' presenteert: wat was de grondprijs? Hoeveel procent van de koopsom ging naar de aannemer? Zo'n nuchtere studie, met alle details, is waardevol – te meer daar Baart zijn ervaringen ook aan de hand van indringende foto's vertelt. Latere historici zullen hem dankbaar zijn voor de onderhoudende, goed geschreven verhalen over zijn eigen huis en huishouding, maar ook over de burens en het buurtje waar hij woont.

Uit zo'n ooggetuige verslag leer je veel meer over Vinex-wijken dan uit een doos vol beleidsrapporten bij elkaar.

Kortere leidingen

Baart beschrijft hoe het bouwproces tot stand komt. Toen de projectontwikkelaar aan het eiland moest gaan beginnen, stond hij op verlies: alleen de goedkope woningen waren verkocht. Ach ja, en dan worden er maatregelen getroffen. 'De woningplatte-

Eiland 7: schuttingen

grond werd efficiënter gemaakt,' merkt Baart laconiek op. De projectontwikkelaar besliste: 'De meterkast meteen achter de voordeur, want daardoor heb je zo min mogelijk leidingen. Vanuit de meterkast het liefst ook zo kort mogelijke leidingen, dus de keuken zo dicht mogelijk bij de meterkast en de badkamer erboven.'

In de nieuwe buurt kan het reusachtig >>

gezellig zijn, vooral in de pionierstijd, als iedereen elkaar nog moet leren kennen. In het straatje van Baart werden vrolijke barbecues gehouden. De gesprekken gingen over herinneringen die voor iedereen nog vers waren: de aankoop van hun woning. De burens van Baart hebben uiteenlopende beroepen, van autojournalist tot directiesecretaresse, accountmanager, beleggingsadviseur, assistent-bedrijfsleider – geen ambtenaren. Maar... ‘dit soort mooie dingen gebeurt alleen in de zomer,’ mijmert Baart, ‘de rest van het jaar speelt het leven zich binnen af en zie je niemand.’

Zes jaar studie

Wat zich in Floriande afspeelt is elders ook terug te vinden. In de dissertatie van Tineke Lupi kom je veel overeenkomstige verschijnselen tegen. De onderzoekster heeft niet zo dicht met haar neus op de wijk gezeten als Baart, maar heeft meer gegevens verzameld over meer mensen; ze schrijft niet alleen over een klein straatje op een eiland, maar over de hele wijk: vanaf de eerste steen 2002 tot de afronding van haar studie, zes jaar later.

De sociaal geografe was niet zozeer geïnteresseerd in anekdotes rond de barbecue, maar in de samenstelling van de IJburgse bevolking, hun idealen, oriëntatie, gezinsamenstelling en de organisatie van het bestaan. Haar uitgangspunt is de ‘plek’ waar mensen wonen en de manieren waarop ze aan die plek betekenis geven, maar ook de veranderingen die zich daarin voordoen. Ze heeft in haar studie de bewoners vergeleken met wat ze de ‘professionals’ noemt, ontwerpers, projectontwikkelaars, vertegenwoordigers van woningbouwcorporaties, bestuurders, ambtenaren. Het is – ondanks het moeizame en soms slordige betoog van Lupi – een interessante gedachte. Inderdaad: ontwerpers en stedenbouwkundigen kunnen van alles ontwerpen, maar of de gebruikers van hun creaties zich ook overeenkomstig de ‘bedoelingen’ gedragen en of dit nou het publiek was voor wie men het ontwerp gemaakt heeft – dat is de vraag. Komen de ideeën over IJburg die bij deze verschillende categorieën leven met elkaar overeen? Nou, nee, maar ook binnen deze groepen wordt er soms uiteenlopend gedacht over het karakter van de wijk.

Kleine wereld

Een van de ontwerpers, Ton Schaap – die door Tineke Lupi voor haar proefschrift is geraadpleegd als ‘professional’ –, zet de beweegredenen van de ontwerpers uiteen in een recent essay, dat als boek uitkwam met de ruime titel *Amsterdam*. Overigens indrukwekkend geïllustreerd met foto's van... alweer Theo Baart – de wereld van de Vinex-wijken is klein. Schaap zet uiteen dat Amsterdam een metamorfose doormaakt. In plaats van een

stad die met haar rug tegen het IJ aanligt, ontstaat er een stad die het IJ als centrum heeft. Een groot deel van de Amsterdamse bevolking zal in de nabije toekomst aan het

IJburg: schuurtje

water wonen. De stad maakt welhaast een ‘Aziatische’ metamorfose door en het is duidelijk dat Schaap, als medeschepper van deze ontwikkeling, daar trots op is. Dat lang niet iedereen gelukkig is met de manier waarop deze plannen worden vormgegeven is een kwestie die elders uitgewerkt moet worden.

De aanleg van IJburg is een onmisbaar onderdeel van het ambitieuze geheel. De ontwerpers hebben zich laten inspireren door Manhattan, zegt Schaap. Toe maar. ‘Een optimistische, grootschalige zet die gelijktijdige ontwikkeling door veel verschillende partijen mogelijk maakt. Er zijn gelijke kansen voor de bouwers en er is vrijheid binnen een nuchter en precies gedefinieerd openbaar gebied.’ Wat de auteur bedoelt, maakt hij duidelijk aan de hand van de straten op IJburg. Door het stratenplan is de stad naar het eilandenrijk van IJburg geëxporteerd. Je vindt hier een ‘neutraal grid van gelijkwaardige straten,’ aldus Schaap in ontwerperstaal. ‘De margezone is 1,2 meter breed. De totale afstand tussen de voorgevels is dus 22,4 meter. De straat is daarmee breed en licht, een goede plek om aan te wonen, een stedelijk adres.’ Het klinkt nogal parmantig, maar is het ook wáár?

Dorps gevoel

Ondanks de onmiskenbaar stedelijke oriëntatie van de IJburgbewoners – als je tegen ze zegt dat ze in een Vinex-wijk wonen, zullen ze dat met een vies gezicht in alle toonaarden ontkennen – ligt de zaak inge-

wikkelder. Veruit het merendeel van de hoog opgeleide IJburgers – mannen én vrouwen – werkt in Amsterdam of directe omgeving (Diemen, Schiphol, Amstelveen) en voelt zich Amsterdammer in hart en nieren. Desondanks is hun directe woonomgeving geen grootstedelijke, anonieme buitenwijk. Ze kennen hun burens goed en er worden allerlei gezamenlijke activiteiten en vormen van onderlinge dienstverlening georganiseerd.

In IJburg heerst een uitgesproken ‘dorps gevoel’, aldus Lupi, zeker in de beginjaren. Ondanks de grootstedelijke opzet van IJburg, zijn de bewoners steeds meer gaan hechten aan het ‘buiten wonen’. ‘Ik vind de rust heerlijk,’ zegt een bewoner tegen de onderzoekster, ‘als je nu weer teruggaat naar de Nieuwmarkt dan denk je, jee, wat is dit anders. Dan kan je niet bedenken dat je hier zoveel ruimte kan hebben. De frisse lucht ook. Je merkt het echt. Je ruikt gewoon dat het hier een stuk frisser is dan in de binnenstad. Daar word je ook heel blij van.’

Eigen buurtjes

De IJburgers mogen dan hun neus optrekken voor échte Vinex-wijken, ook door het grote kindertal en de buurtoriëntatie verschilt de wijk niet fundamenteel van Floriande of andere wijken in Nederland. Toen IJburg werkelijk ‘stedelijke trekken’ begon te krijgen – met hangjongeren rond de sociale huurprojecten en een sterkere bevolkingsmenging – kwam dat aan als een schok. Het gevolg was dat velen zich nog sterker terugtrokken in eigen buurtjes. Op het Haveneiland ontstond een tegenstelling tussen de ‘betere buurten’ met koopwoningen en de ‘mindere buurten’ met sociale huur – de IJburglaan is de grens. De wijk, in de beleving van de bewoners, hoort een ‘stad’ te zijn, maar dan zónder anonimiteit, criminaliteit, straatvervuiling, verkeersdrukke en sociale tegenstellingen. Tja, zo kennen we er nog wel een paar!

Deze discrepantie tussen wat de professionals ontwerpen en bedoelen en wat de bewoners dagelijks ervaren, zie je ook in andere wijken. Baart laat de stadsarchitect van Hoofddorp aan het woord, die apetrots was op het oorspronkelijke plan van ‘Eiland 7’. ‘Adembenemend mooi’ had hij het gevonden. Maar, als we hem goed begrijpen, had het ontwerp eigenlijk niet bewoond moeten worden. ‘Als je nu ziet hoe sommige bewoners omgaan met dit kwetsbare ontwerp door overal schuren en schuttingen te zetten, kan je zeggen dat we ons nooit goed hebben gerealiseerd wat de consequenties zijn van experimenten,’ zegt hij mismoe-dig. ‘Ik dacht in mijn naïviteit, dit is zo’n specifiek eiland, hier kopen alleen maar *NRC Handelsblad*-lezers. En die gaan daar respectvol mee om.’ ◀◀